

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte

Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļa
Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītības studiju programma
„Pirmsskolas skolotājs”

LINDA LUKŠEVICA

Vārdu krājuma paplašināšana rotaļās un spēlēs 4-5 gadu vecumā pirmsskolā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Pasniedzēja p.i.

Dr.Paed.

Inese Freiberga

Akadēmiskais amats

Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

JĒKABPILS 2025

Anotācija

Autors: Linda Lukševica

Darba nosaukums: Vārdu krājuma paplašināšana rotaļās un spēlēs 4-5 gadu vecumā pirmsskolā.

Darba mērķis: Izzināt 4-5 gadīgu bērnu vārdu krājuma paplašināšanas iespējas rotaļās un spēlēs.

Pētījuma saturs un rezultāti: Pirmā nodaļa atklāj teorētiskās un metodiskās atziņas par vārdu krājuma paplašināšanos rotaļās un spēlēs. To veido 4 apakšnodaļas. Otrā nodaļa atklāj empīriskā pētījuma norisi, pedagoģisko izmēģinājumu un iegūto datu analīzi. Pirmsskolā bērniem ir atšķirīgs vārdu krājums. Rotaļas un spēles ir veiksmīgi pielietojamas ikdienā, lai uzlabotu bērnu vārdu krājumu. Būtiska ir vecāku iesaiste.

Darbs sastāv no 38 lpp., 7 attēliem, 3 tabulām, 40 bibliogrāfiskā saraksta vienībām, 1 pielikuma.

Atslēgas vārdi: pedagoģiskais process, pirmsskola, 4-5 gadus veci bērni, rotaļas un spēles, vārdu krājums.

Annotation

Author: Linda Lukševica

Title: Expanding Vocabulary through Play and Games in Preschoolers Aged 4-5

Objective: To explore the possibilities of expanding the vocabulary of 4-5 year old children through play and games.

Research Content and Results: The first chapter reveals theoretical and methodological insights into vocabulary expansion through play and games. It consists of 4 subchapters. The second chapter presents the empirical research process, pedagogical experiment, and analysis of the obtained data. Preschool children have different vocabularies. Play and games can be successfully used daily to improve children's vocabulary. Parental involvement is essential.

The paper consists of 38 pages, 7 figures, 3 tables, 40 bibliographic references, and 1 appendix.

Keywords: pedagogical process, preschool, 4-5 year old children, play and games, vocabulary.

Saturs

Ievads.....	5
1. Teorētiskās un metodiskās atziņas par vārdu krājuma paplašināšanos rotaļās un spēlēs	7
1.1. Vārdu krājuma būtība un tā nozīme valodas apgūvē un bērna attīstībā	7
1.2. Vārdu krājuma un bērna runas attīstība 4-5 gadu vecumā.....	10
1.3. 4-5 gadu vecu bērnu psiholoģiskais raksturojums	15
1.4. Rotaļu un spēļu veidi un to izmantošana vārdu krājuma paplašināšanai	17
2. Pētījums par rotaļu un spēļu izmantošanu vārdu krājuma paplašināšanai 4 – 5 gadus veciem bērniem	20
2.1. Pētījuma metodoloģijas apraksts.....	20
2.2. Bērnu vārdu krājuma novērtēšanas rezultāti pētījuma sākumā.....	21
2.3. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.....	24
2.4. Vārdu krājuma novērtējuma rezultāti pētījuma noslēgumā	28
Secinājumi	31
Literatūras un citu avotu saraksts	32
Pielikumi.....	36

Ievads

Viens no būtiskākajiem instrumentiem, lai cilvēks spētu izteikt savas domas un sajūtas, ir valoda. Valoda ir nepieciešama, lai apkārt esošie cilvēki spētu saprast teikto, jo valodas problēmas un vārdu krājuma trūkums rada problēmas komunikācijā un mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem.

Vārdu krājums sāk veidoties jau pirmsskolas vecumā, tomēr vārdu krājuma paplašināšanas process bērniem var atšķirties. Iemesli vārdu krājuma atšķirībām var būt dažādi, piemēram, kognitīvi, logopēdiski traucējumi. Komunikācija ietver verbālo un neverbālo valodas izmantošanu mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem un tiek uzskatīta par nepieciešamu nosacījumu valodas attīstībai. Bērni valodu attīsta ar lielu *mainīgumu* attiecībā uz uzsākšanas laiku un vārdu un gramatikas ātrumu, piemēram, vidējo teikumu garumu, vārdu proporciju kopējā vārdu krājumā un regulāro un neregulāro lietvārdu un darbības vārdu izmantošanas uzsākšanu. Ņemot vērā variācijas uzsākšanas laikā un ātrumā, ir grūti aprakstīt vidējo valodas attīstību, kas atbilst visiem bērniem (Visser-Bochane, et.al. 2020).

Ņemot vērā mūsdienu pasaules tehnoloģiskās iespējas, bērniem jau no mazotnes tiek dota iespēja izmantot tehnoloģiju sasniegumus – viedtālrunus, datorus, televīziju u.tml. No vienas puses, šīs tehnoloģijas dod dažādas papildu iespējas bērnu kognitīvās attīstības procesā, tomēr ir jāspēj analizēt un saprast, kādā apjomā to izmantot. Vecāku aizņemtība, vēlme pēc miera un klusuma, tehnoloģiju izmantošana pašu vajadzībām u.tml., un laiks, kas tiek pavadīts ar bērnu sarunājoties, pastaigājoties, mācoties burtus un ciparus, spēlējoties un rotaļājoties, paliek arvien mazāk. Daļa vecāku uzskata, ka mācīt bērnu runāt, lasīt, skaitīt ir tieši pirmsskolas iestādes uzdevums, neapzinoties, ka tieši viņiem un pārējiem ģimenes locekļiem ir visbūtiskākā loma šajā procesā.

Ikviena sabiedrības locekļa pirmie dzīves gadi ir paši nozīmīgākie, jo šajā posmā ģimene kopā ar pirmsskolas izglītības iestādi ir tie institūti, kuri būtiski ietekmē bērna turpmāko runas attīstību, uzvedību, prasmes un iemaņas un kopējo attīstību turpmākajos dzīves attīstības posmos.

Viens no veidiem, kā palīdzēt bērniem attīstīt valodu un uzlabot vārdu krājumu, ir rotaļas un spēles. Rotaļājoties un spēlējoties kopā ar citiem, bērnam rodas interese ar dažādām tēmām, notikumiem un procesiem. Lai spētu pēc iespējas veiksmīgāk komunicēt un sadarboties, bērnam ir jābūt apgūti arvien jauni vārdi un jāveido teikumi, lai viņš tiktu saprasts.

Rotaļas un spēles bērniem neatņemama sajūta. Rotaļājoties bērni attīstās, izdzīvo savus nākotnes sapņus, saskarsmes prasmes, apgūst valodu. Bērns mācās, vēro, zīmē, eksperimentē,

rotaļa viņu nodarbina. Kad bērns rotaļājas, viņš ir aktīvs un pilnībā nodevies procesam. Rotaļa ir bērna prāta, jūtu un gribas attīstības skola. Spēlēs un rotaļās bērni attīsta valodu, bagātina savu vārdu krājumu, vienlaikus attīstot iztēli, atmiņu, tīšo uzmanību, koncentrēšanās, sadarbības spējas. Rotaļu procesā bērnam veidojas pozitīvas rakstura īpašības, labvēlīgas un draudzīgas attiecības ar bērniem, saviem vienaudžiem. Ar rotaļas palīdzību bērni izzina pasaulē notiekošos procesus, iegūstot dažādas zināšanas un prasmes. Rotaļā tiek pilnveidotas sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana, iztēle. Rotaļas un spēles nes līdzīgi savus dabiskos attīstošos momentus, jo ļauj pirmsskolēnam brīvi un radoši attēlot to, ko viņš saredz apkārtējā pasaulē un sev tuvu cilvēku darbībā.

Kvalifikācijas darba mērķis: Izzināt 4-5 gadīgu bērnu vārdu krājuma paplašināšanas iespējas rotaļās un spēlēs.

Pētījuma objekts: Spēle un rotaļa pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: 4-5 gadus vecu bērnu vārdu krājuma paplašināšana.

Pētnieciskais jautājums: Kādi nosacījumi jāievēro pedagoģiskajā procesā spēles un rotaļas izmantošanai vārdu krājuma paplašināšanā?

Pētījuma uzdevums:

1. Analizēt zinātnisko literatūru par vārdu krājuma apguvi rotaļās un spēlēs 4-5 gadu vecumā
2. Veikt empīrisko pētījumu par vārdu krājuma paplašināšanas iespējām rotaļās un spēlēs 4-5 gadu vecumā pedagoģiskajā procesā.
3. Izstrādāt secinājumus.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā – literatūras analīze.
2. Empīriskā – pedagoģiskā novērošana, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, datu statistiska apstrāde un interpretācija.

Pētījuma bāze: Ogres novada pirmsskolas izglītības iestāde "X", 16 bērni.

1. Teorētiskās un metodiskās atziņas par vārdu krājuma paplašināšanos rotaļās un spēlēs

1.1. Vārdu krājuma būtība un tā nozīme valodas apguvē un bērna attīstībā

Vārdu krājuma apguve ir viena no svarīgākajām valodas mācīšanās un lietošanas iezīmēm. Vārdu apguve ir dabisks un mūžīgs process, jo vārdu krājums tiek papildināts visa mūža garumā, tomēr pirmie vārdi bērna vārdu krājumā parādās pirmajos dzīves gados.

Valoda ir īpaša cilvēka saziņas forma, kas vieno cilvēku sociālās grupas. Valoda izmanto patvaļīgus, bet sociāli saskaņotus signālus (vārdus un teikumus) noteiktā sistēmā, lai nodotu nozīmi. Runa ir valodas sistēmas iznākums, kas tiek radīts ar sarežģītiem un koordinētiem elpošanas, balsenes un mutes struktūru kustībām. Valoda tiek dalīta divās galvenajās sastāvdaļās: receptīvā (spēja saprast) un izteiksmīgā (spēja radīt) (Feldman 2019).

Valodas attīstība ir pamata prasme visiem bērniem un ir būtiska ikdienas dzīvē, īpaši attiecībā uz bērna sociālo un emocionālo attīstību un izglītības panākumiem (Visser-Bochane, et.al. 2020).

Balss, runa un valoda ir rīki, ko mēs izmantojam, lai sazinātos savā starpā. Balss ir skaņa, ko mēs radām, kad gaiss no plaušām tiek spiestas caur vokālajām krokām laringā, izraisot to vibrāciju. Runa ir sarunāšanās, kas ir viens no veidiem, kā izteikt valodu. Tā ietver precīzi koordinētas muskuļu darbības mēles, lūpu, žokļa un balss ceļu muskuļos, lai radītu atpazīstamas skaņas, kas veido valodu (NIDCD 2014).

Valoda ir galvenais elements komunikācijai un attīstībai. Ikviens izmanto valodu ne tikai runāšanai, bet arī savu domu un jūtu izteikšanai. Pateicoties tam, ikviens var socializēties, atrast savu vietu sabiedrībā un turpināt dzīvot kā indivīds. Valoda ir vissvarīgākais faktors cilvēku evolūcijā. Bez komunikācijas un spējas izteikt sevi cilvēks nespēj uzturēt savu dzīvi. Valodas attīstība, kas ir citu prasmju pamats, sākas ar dzimšanu un turpinās līdz pēdējai elpai. Bērni visu iegūst caur pieredzi, tostarp valodu. Visefektīvākais periods bērnu valodas attīstībā tiek dēvēts par kritisko periodu. Kritiskais periods ir starp zīdaiņu un bērnības gadiem. Šajos periodos valodas lietošanas spēja attīstās, kamēr bērni aug. Novērojot bērnu attīstību, ir daži elementi, kuriem pievērst uzmanību, piemēram, fonoloģiskā attīstība, vārdu krājuma attīstība, morfoloģiskā un sintaktiskā attīstība, kā arī komunikatīvā attīstība (Yildirim 2020).

Galvenais cilvēku saziņas līdzeklis ir valoda. Valoda ir veidojusies pakāpeniski ar cilvēka un cilvēku sabiedrības vēsturisko attīstību. Tā ir cieši saistīta ar cilvēka psihisko dzīvi, tā jūtām, domāšanu, iztēli un gribu. Runa ir valodas lietošanas process. Bērna psiholoģiskajā attīstībā ir būtiska nozīme tieši valodai un tās attīstībai. Tā kā bērns ir atdarinātājs, viņš, klausoties pieaugušo runā, iepazīstot priekšmetu un lietu pasauli, dabas parādības un tuvāko apkārtni, veido aktīvo runu un arvien papildina savu vārdu krājumu. Runas attīstības traucējumu gadījumā bērnam rodas traucējumi arī mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem, izziņas darbībā, mācību procesā, līdz ar to tiek ietekmēta sekmīga bērna vispārējā attīstība. Runa ir viens no intelektuālās attīstības līdzekļiem, bet nav iespējams noteikt runas un valodas attīstības robežas, jo valoda atrodas patstāvīgas attīstības procesā. Tomēr var izvirzīt noteiktas prasības Valodas attīstības līmenim dažādos attīstības un mācīšanās posmos (Golubina 2007, 224).

Valoda ir kognitīvs process, kuru bērns apgūst saskarsmē ar apkārt esošajiem cilvēkiem. Jebkuram, arī pirmsskolas izglītības iestādē strādājošam, ir jābūt ieinteresētam bērnu sekmīgas valodas apguvē un jāsniedz nepieciešamais atbalsts (Sheridan 2007).

Valodas attīstību var nosaukt par ceļojumu, kas tiek veikts, mācoties sazināties ar apkārtējiem. Valoda ir skaņas, kas tiek veidotas noteiktā secībā un veidā, lai citi varētu saprast nododamo ziņu. Mazi bērni savu komunikāciju sāk vienkāršām skaņām un toņiem. Paliekot vecākiem, tie pāriet uz vienkāršām skaņām, lai veidotu vārdus. Turpinot attīstību, tiek iepazīsti šie vārdi un vārdu krājums paplašinās (Soper 2023).

Lai pilnīgāk izprastu runas kvalitāti un valodas apguves īpatnības, ir nepieciešamas zināšanas no dažādām jomām, tostarp ģenētikas, psiholoģijas, pedagoģijas, logopēdijas un ontolingvistikas (Markus, Vulāne 2017).

Runa izpaužas kā darbības akta veselums vai arī atsevišķas runas darbības iekļaujot neverbālā komunikācijā. Tas nozīmē – runas darbības atsevišķas formas apkalpo visus darbības veidus. Tā neparādās uzreiz un neattīstās tikai bioloģisko un sociālo faktoru ietekmē. Valodas kompetence ir katras valodas nepārtrauktas izmantošanas rezultāts. Tikai esot aktīvā mijiedarbībā un aktīvā runas darbībā ar citiem cilvēkiem, bērnam rodas izpratne par valodu un runu (Miltiņa 2013, 122).

Valodas apguve ir viens no nozīmīgākajiem bērnības sasniegumiem. Agrīnajos dzīves gados bērni apgūst savas valodas skaņu sistēmu, gramatiku un iegūst tūkstošiem vārdu lielu vārdu krājumu. Valoda ļauj bērniem izteikt savas vajadzības citiem un piedalīties kultūras apguves procesos. Valoda un vārdu krājuma apjoms ir pamats bērnu gatavībai skolai un sasniegumiem tajā.

Pirmajos trijos skolas gados bērni veic lielu soli valodas attīstībā, jo viņi apgūst lasīšanu. Agrīnās valodas prasmes ir saistītas ar veiksmīgu lasīšanu vēlākos gados. Pirmsskolas vecumā un vēlākā mācību procesā lasīšanas un rakstīšanas aktivitātes var palīdzēt bērniem attīstīt valodas prasmes (Sowmya, Manjuvani 2018).

Viens no labākajiem veidiem, kā uzlabot valodas prasmi, ir pakļauties pēc iespējas vairāk dzirdētiem dažādiem vārdiem un idejām. Klausīšanās citos, kuri demonstrē valodas prasmes, ir lielisks veids, kā paplašināt zināšanas un pieredzi. Būt drosmīgiem un uzdrīkstēties izteikt savas idejas un radošumu, izmantojot vārdus un valodu, sniedz platformu vecumam atbilstoši attīstībai (Soper 2023).

Lai bērns pēc iespējas saprotamāk un vieglāk varētu komunicēt ar citiem, viņam nepārtraukti ir jāpapildina savs vārdu krājums. Jo lielāks ir vārdu krājums, jo vieglāk ir izteikt savas vēlmes, uzdot un atbildēt uz jautājumiem, atklāt savas emocijas u.tml. Tādēļ, lai aplūkotu vārdu krājuma būtību, vispirms ir jādefinē jēdzienus “vārds” un “vārdu krājums”. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā ir sekojošas definīcijas:

“Vārds – patstāvīga valodas vienība, ar kuru apzīmē kādus nojēgumus un/vai attieksmes starp tiem. Vārdu krājums – kādas valodas vārdu kopums, ko cilvēks atpazīst, saprot un lieto runā vai rakstos. Par vārdu krājumu parasti runā saistījumā ar atsevišķu personu, literāra darba autoru, zinātnes nozari u.tml.” ((Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca 2000, 185)

Vārdu krājuma attīstība ir daudzpusīga spēja, kuru ir grūti izpētīt. Viena pieņemta un labi zināma dalīšana ir starp vārdu krājuma *apjomu* un *dziļumu*. Vārdu krājuma apjoms apzīmē zināšanu daudzumu, t.i., apgūto vārdu skaitu (vārdukrājums), savukārt dziļums apzīmē vārdu nozīmju kvalitāti un to, cik labi tie ir organizēti sarunvalodā. Vārdu krājuma apjoms un dziļums nav obligāti saistīti. Tas nozīmē, ka vārdu krājuma daudzums nenozīmē zināšanu kvalitāti (dziļumu) (Dosi, Gavriilidou 2022).

Vārdu krājums tiek iedalīts *pasīvajā* un *aktīvajā* vārdu krājumā. *Pasīvais vārdu krājums* – vārdu kopa, kas cilvēkam ir saprotama, bet šos vārdus ikdienas saziņā regulāri nelieto (Jose 2015). Vārdus, ar kuriem bērns bieži sastopas runāšanā, rakstīšanā vai lasīšanā, viņam vajadzētu spēt tos atpazīt, lai gan viņš, iespējams, tos nekad neizmantos savā runā, rakstīšanā vai lasīšanā. Šis vārdu krājums ir pazīstams arī kā atpazīšanas vai receptīvais vārdu krājums, un tas tiek izmantots, klausoties citus un lasot grāmatas (Maity 2021). Savukārt *aktīvais vārdu krājums* ir vārdu kopa, pazīstami un aktīvi izmantojami vārdi, kas tiek regulāri izmantoti ikdienas saziņā. Tie ir vārdi,

kurus bērns pazīst un spēj pareizi un efektīvi izmantot runāšanā un rakstīšanā. Tāpēc šie vārdi ir pazīstami arī kā produktīvais vārdu krājums (Jose 2015; Maity 2021).

Parasti bērns jaunās valodas prasmes vispirms izrāda izpratnē un tikai vēlāk – runā. Vispārīgi runājot, bērni vārdus iekļauj savā uztveres vārdu krājumā vairāk nekā divreiz ātrāk, nekā savā aktīvās runa vārdu krājumā. Bērnu vārdu krājuma attīstība ir ļoti atkarīga no konkrēta sarunu ieguldījuma. Jo vairāk ieguldījuma bērns saņem, jo lielāks ir vārdu krājums (McWhinney 2015).

Runāšana, zīmes vai jebkāda cita veida ārējā izpausme ir sekundāras valodas īpašības. Pamata valodas īpašība ir iekšēja izteiksmju radīšana neierobežotā skaitā ar ģeneratīvu procedūru, kas rada unikāli cilvēciski skatījumu uz pasauli (konceptuālās struktūras formā). Tieši šādā nozīmē valoda (ne konkrēta dabiskā valoda, bet tās pamatmehānismi) ir domāšanas instruments; tā nodrošina unikālu veidu, kā strukturēt pasauli, kura tiek izmantota dažādiem mērķiem, piemēram, domāšanai un runāšanai par pasauli (Asoulin 2016).

Psihologs Ļevs Vigotskis uzskatīja, ka valoda nav instruments, ko var vienkārši definēt vienādi visiem cilvēkiem un kultūrām. Tas pats vārds dažādās valodās var iegūt pilnīgi atšķirīgas nozīmes. Viņš apgalvoja, ka katrs cilvēks vienmēr domā kādā valodā. Domāšana atklāj savu sociālo raksturu un parāda, ka katra personība ir organizēta tādā pašā veidā kā sociālā mijiedarbība. Tādējādi valodas, ko cilvēki lieto, var atšķirties un pielāgoties atkarībā no sociālās situācijas, kurā tās tiek izmantotas. Piemēram, pirmsskolas vidē bērnu valoda atspoguļos viņu domāšanu, ko ietekmē pirmsskolas atmosfēra. Valoda jeb sociālās mijiedarbības instruments ir arī instruments iekšējai komunikācijai starp cilvēku un viņu pašu. Šī iekšējā komunikācija ir kā iekšējā runa, tādējādi valoda kalpo ne tikai ārējai saziņai, bet arī iekšējo domu un pašrefleksijas procesiem. Vigotskis uzskatīja, ka ne tikai iekšējās domas ir būtiskas cilvēka attīstībai, bet arī iekšējā runa ir tikpat svarīga. Līdz ar to viņš secināja, ka ne tikai domāšana ietekmē runas attīstību, bet arī runa veicina domāšanas procesus (Vigotskis 2002).

Apkopojot analizēto, secināms:

Valoda ir cilvēka pamata saziņas līdzeklis, kas attīstās kopā ar cilvēku un sabiedrību. Sākot ar pirmajiem dzīves gadiem, valoda ir būtiska bērna vispusīgai attīstībai, veidojot pamatu domāšanai, mācīšanai un sociālajām attiecībām. Vārdu krājums kā valodas pamatelements tiek veidots un papildināts visu mūžu, bet īpaši intensīvi bērnībā. Valodas apguve ir sarežģīts process, ko ietekmē gan bioloģiskie, gan sociālie faktori, un tas ir cieši saistīts ar bērna kognitīvo attīstību.

1.2. Vārdu krājuma un bērna runas attīstība 4-5 gadu vecumā

Valoda un komunikācijas prasmes ir būtiskas bērna attīstībai. Labas komunikācijas prasmes palīdz bērnam labāk integrēties sabiedrībā, kā arī mācīties gan no formālās klases mācībām, gan no apkārtējās vides. Komunikācija ietver gan runu, gan valodu. Runa ir verbāls komunikācijas līdzeklis, bet valoda ir kopīgu noteikumu izmantošana, lai saliktu vārdus kopā un izteiktu domas un jūtas. *Valodai ir četri galvenie komponenti:*

- Fonoloģija - ietver noteikumus par skaņu struktūru un secību runā.
- Semantika - sastāv no vārdu krājuma un tā, kā jēdzieni tiek izteikti ar vārdiem.
- Gramatika, kas ietver divas daļas. Pirmā – sintakse – ir noteikumi, pēc kuriem vārdi tiek sakārtoti teikumos. Otrā – morfoloģija – ir gramatikas marķieru izmantošana (norādot laiku, aktīvo vai pasīvo balsi utt.).
- Pragmatika - ietver noteikumus atbilstoši un efektīvai komunikācijai.

Sākot ar dzimšanu, bērni ir programmēti attīstīt runu un valodu. Pirmie pieci gadi ir vissvarīgākie, bet valodas attīstība turpinās visā agrīnajā bērnībā un pusaudža gados (Child Development Institute 2024).

No 4 līdz 5 gadu vecumam daudzi bērni sāk apmeklēt bērnudārzus vai pirmsskolas izglītības programmas, un valodas prasmes kļūst par svarīgu mācīšanās daļu. Tā kā bērni iegūst valodas prasmes, tie attīsta arī savas sarunvalodas spējas. 4 – 5 gadus veci bērni jau var sekot sarežģītākām norādēm un pastāstīt par to, ko viņi dara. Viņi var izdomāt stāstus, uzmanīgi tos klausīties, pārstāstīt un pateikt, kas notiks tālāk labi zināmā stāstā. Viņu teikumi ietver četrus vai vairāk vārdus, un viņu vārdu krājums turpina augt. Runai jābūt pilnībā saprotamai, lai gan joprojām var būt dažas attīstības kļūdas izrunā. Lasot grāmatas, dziedot, spēlējot vārdu spēles, uzdodot jautājumus un runājot ar bērniem, līdzcilvēki palīdz palielināt viņu vārdu krājumu un uzlabot klausīšanās prasmes. Lai veicinātu saziņu, ir iespējamas dažādas darbības: sarunas par dienas aktivitātēm; sarunas ar bērnu par grāmatām, kas kopā izlasītas; sarunas ar bērnu par TV programmām un video, kas kopā skatīti, un spēlēm, kuras spēlētas; ieteicams turēt bērnu grāmatas, žurnālus un citus lasāmvielas materiālus viņam viegli sasniedzamā vietā (Gavin 2022).

Valodas apguve un attīstība ir neizbēgama dzīves sastāvdaļa. Valodas attīstība spēlē nozīmīgu lomu bērna spējā komunicēt un izteikt savas jūtas. Pateicoties valodas attīstībai, bērns var mijiedarboties ar citiem, piemēram, ģimeni un vienaudžiem. Pirmie daži gadi, ko sauc par kritisko periodu, ir svarīgi šai attīstībai. Šo gadu laikā bērns uzlabo savas valodas prasmes un sāk izprast citu domas. Pieredze un dalība ir nozīmīgas gan valodas procesā, gan kognitīvajās un sociālajās spējās. No 3 līdz 5 gadiem bērni pakāpeniski sāk gatavoties došanai bērnudārzā. Viņi

saprot lielāko daļu lietu, ko dzird, un pamata gramatikas noteikumus. Sāk izteikt savas domas un sazināties ar citiem bērniem. Pareizi lieto vietniekvārdus, un viņu vārdu krājums ir no 800 līdz 1500 vārdiem. No 5 līdz 7 gadiem bērni sāk veidot dažāda veida teikumus, piemēram, saliktus un sarežģītus, un tādējādi viņi spēj labāk izteikt savas domas un jūtas. Viņi sāk mācīties lasīt un rakstīt. Attīstās viņu izpratnes spējas. Bērni uzdod lielāko daļu jautājumu, pareizi lieto gramatiku un mācās alfabētu (Yildirim 2020).

Veiksmīgai valodas apguvei ir nepieciešama dziļa vārdu nozīmju izpratne. Bērni, kuru vecāki daudz ar viņiem runā, attīsta ātrāku un plašāku vārdu krājuma izaugsmi. Pirmskolas vecumā teikumu struktūras kļūst aizvien sarežģītākas, un vārdu krājums dažādojas, iekļaujot attiecību vārdus, kas izsaka lieluma, atrašanās vietas, daudzuma un laika jēdzienus. Ap četri līdz sešu gadu vecumu lielākā daļa bērnu ir apguvuši pamata gramatiku un teikumu veidošanu. No šī brīža bērni sāk izmantot valodu efektīvāk un efektīvāk. Viņi arī apgūst, kā veidot un uzturēt lielākas valodas vienības, piemēram, sarunu vai stāstījumu. Lai gan pastāv individuālas atšķirības attīstības ātrumā, un secība, kurā dažādas valodas formas parādās, ir ļoti prognozējama gan vienā, gan citā attīstības posmā (Cartmill et al. 2013).

No 4 līdz 5 gadiem bērna valodas prasmes piedzīvo ievērojamu uzlabošanos. Šis periods ir ļoti svarīgs ne tikai vārdu krājuma attīstībai, bet arī spējā izteikt sarežģītas domas un emocijas. Šajā vecumā bērni sāk veidot plašākas sarunas ar pieaugušajiem, izmantojot detalizētus teikumus, kuros var būt lietoti arī apstākļa vārdi un sarežģītāks vārdu krājums. Viņi stāsta vienkāršus jokus un uzdod jautājumus ar atbilstošu intonāciju, padarot viņu runas veidu līdzīgāku pieaugušo valodas lietojumam. Apmēram 5 gadu vecumā bērna izteiksmīgais vārdu krājums var ietvert apmēram 2,500 vārdus. Tas ļauj viņiem skaidri izteikt plašu domu un jūtu spektru. Bērns saprot apmēram 14 000 vārdus. Viņi kļūst arvien labāki sarežģītu ideju, piemēram, baiļu un sapņu, izpratnē. Vienkārši pieklājības izteikumi, piemēram, "paldies", kļūst dabiski, un viņi sāk izmantot valodu, lai iegūtu reakcijas no citiem (Grande 2024).

Zinātniskajā literatūrā ir pieejami dažādi viedokļi, ko bērni, saistībā ar valodu, runu un vārdu krājumu, prot. Turpinājumā autore apkopos daļu no šiem viedokļiem.

Medicīnas doktors M. L. Gavins (M.L. Gavin) (2022) sniedz sekojošu ieskatu, ka līdz 4 gadu vecumam lielākā daļa bērnu spēj: teikt teikumus ar četriem vai vairāk vārdiem; atkārtot vārdus no dziesmas vai stāsta, runāt vismaz par vienu lietu, kas notika dienas laikā. Līdz 5 gadu vecumam lielākā daļa bērnu spēj: pastāstīt stāstu ar vismaz diviem notikumiem, atbildēt uz

vienkāršiem jautājumiem par grāmatu vai stāstu, uzturēt sarunu ar vairāk nekā trīs atbildēm un pretjautājumiem, izmantot vai atpazīt vienkāršas dzejoļu rindas (Gavin 2022).

Pedagoģe N. Indrayani (2016) sniedz savu pētījumu rezultātus, kuros norāda, ka 3 – 6 gadu vecuma periodā bērnu prasmes organizēt vārdu un teikumu diferenciaciju kļūst precīzākas. Vispārējās valodas attīstības iezīmes šajā posmā ir šādas:

- Fonoloģiskā attīstība var tikt uzskatīta par pabeigtu, lai gan joprojām var būt grūtības izrunāt sarežģītas līdzskaņu grupas un daudzskaitļa formas.
- Vārdu krājums pakāpeniski sāk augt. Lietvārdi un darbības vārdi tiek vairāk diferencēti savā lietojumā, to raksturo priekšmetu, vietniekvārdu un palīgdarbības vārdu izmantošana.
- Valoda komunikācijai funkcionē pareizi. Bērni vēlas dalīties ar saviem uztveres un pieredzes iespaidiem par ārējo pasauli, sniedzot atgriezenisko saiti, uzdodot jautājumus, dodot norādījumus, stāstot citiem.
- Sāk attīstīties morfoloģija, ko raksturo daudzskaitļa vārdu parādīšanās, sufiksu maiņa, darbības vārdu maiņa un citi (Indrayani 2016).

Bērnu valodas pētnieks B. D. Jildirim (B. D. Yildirim) (2020) sniedz savus pētnieciskos secinājumus par bērnu valodas un runas spējām 3 – 5 gadus veciem bērniem. *Kad bērni sasnieguši 3–4 gadu vecumu*, viņi var atbildēt, kad tiek nosaukti viņu vārdi. Tā kā bērnu vārdu krājums ir audzis, viņi spēj nosaukt ciparus līdz četri. Ir uzlabojusies fonoloģiskā attīstība, tāpēc spēj izrunāt sarežģītākus vārdus. Bērni spēj lietot personiskos vietniekvārdus, zina pareizos objektu nosaukumus un iepazīstas ar apkārtējiem priekšmetiem. Viņi viegli aizraujas, jo ir ziņkārīgi par apkārtējo vidi un notikumiem. Tā kā ir attīstījušās saziņas prasmes, bērni apzinās, kas notiek apkārt, tomēr viņi joprojām var dot neatbilstošas atbildes uz dažiem jautājumiem. Bērni spēj veidot garākus un sarežģītākus teikumus, kā arī piedalīties sarunās. Viņi var dziedāt dziesmu ritmā, bet fonoloģiskās un vārdu krājuma attīstība vēl nav pilnīga, tāpēc vēl nevar pareizi izrunāt dziesmas vārdus. *Pēc piecu gadu sasniegšanas* bērni spēj daudz vieglāk sazināties un piedalīties sarunā. Tā kā bērniem ir plašs vārdu krājums, kas ietver ciparus, priekšmetus, formas, viņi to var izmantot pareizi. Viņi ievēro dzīvē notiekošās lietas, piemēram, dziedātājus, profesijas, ārējo pasauli, vēsturi, filmas. Bērni spēj pateikt savas iecienītākās lietas un zina to nosaukumus. Viņiem turpina attīstīties morfoloģiskā un sintaktiskā attīstība, labi lieto modeļus un laikus, kā arī pasīvās formas un runā paplašinātos teikumos, tomēr dažreiz ir nelielas gramatikas kļūdas. Tā kā bērni vēl nav pilnībā attīstījuši fonoloģiskās prasmes, viņiem ir grūtības pareizi izrunāt vārdus, taču pieaugušie un svešinieki viņus tomēr saprot. Viņi vēl nav ļoti labi rakstītāji. Pat ja tas nav pilnīgi pareizi,

viņiem ir priekšstats par situācijām, un viņi spēj izteikt savas domas. Sarunās bērni piedāvā dažādus viedokļus (Yildirim 2020).

Savukārt pedagogs O. Wilymafidini (2018), analizējot bērnu valodas attīstību, ir publicējis savus secinājumus:

4 gadu vecumā:

- Zina pazīstamu dzīvnieku vārdus, nosauc parastus priekšmetus attēlu grāmatās vai žurnālos.
- Zina vienu vai vairākas krāsas, spēj atkārtot 4 ciparus, ja tie tiek pateikti lēni.
- Parasti spēj atkārtot četru zilbju vārdus. Demonstrē izpratni par “virs” un “zem”.
- Bieži nodarbojas ar iztēles spēlēm. Bagātīga verbālā izteiksme, veicot darbības.
- Saprot tādus jēdzienus kā “garāks”, “lielāks”, kad tiek piedāvāta kontrasts.
- Brīvi izpilda vienkāršas komandas, pat ja objekti, kas nepieciešami, nav redzami.
- Bieži atkārto vārdus, frāzes, zilbes un pat skaņas.

5 gadu vecumā:

- Spēj lietot daudz aprakstošu vārdu, gan īpašības vārdus, gan apstākļa vārdus.
- Zina parastus pretstatus: liels – mazs, ciets – mīksts, smags – viegls utt.
- Ir skaitļa jēdzieni no 4 vai vairāk. Spēj saskaitīt līdz desmit.
- Runai jābūt pilnīgi saprotamai, neskatoties uz izrunas problēmām. Runa kopumā ir gramatiski pareiza. Spēj atkārtot teikumus, kas satur līdz deviņiem vārdiem.
- Jābūt visiem patskaņiem un līdzskaņiem.
- Spēj definēt parastus priekšmetus pēc to lietojuma (cepure, kurpes, krēsls).
- Spēj izpildīt trīs komandas, kas tiek dotas bez pārtraukumiem.
- Zina vienkāršos laika jēdzienus: rīts, pēcpusdiena, nakts, diena, vēlāk, pēc tam, kamēr. Rīt, vakar, šodien.
- Izmanto salīdzinoši garus teikumus un dažus saliktus un sarežģītus teikumus (Wilymafidini 2018).

Četru gadu vecumā bērni bieži ir lieliski sarunu biedri un mīl runāt par visdažādākajām zinātniskajām un svarīgajām tēmām. Bērnam ir nepieciešams izzināt visus dzīves aspektus, un runāšana par lietām ir ļoti svarīgs veids, kā saprast, kā pasaule darbojas. Šajā vecumā bērni:

- runā skaidri, bet viņi vēl var nepareizi izrunāt dažas skaņas;
- uzdod jautājumus “Kāpēc?”, “Kad?”, “Kā?” un jautā, ko nozīmē vārdi;
- stāsta garus stāstus, kas daļēji var būt patiesi un daļēji izdomāti;

- ir ieinteresēti jautājumos un var strīdēties un izteikt savas idejas par dažādām tēmām;
- runā par to, kas varētu notikt vai ko viņi vēlētos, lai notiktu;
- zina dažas bērnu dziesmiņas, kuras viņi var pateikt, atkārtot vai dziedāt (Women's and Children's Health Network 2013).

Apkopojot analizēto, secināms:

Bērna valodas attīstība ir dinamiska un pakāpeniska. Sākot ar pirmajiem dzīves gadiem, bērni aktīvi apgūst dzimtās valodas skaņas, vārdu nozīmes un gramatikas noteikumus. Pirmsskolas vecumā valodas prasmes attīstās strauji, un bērni sāk veidot sarežģītākus teikumus, stāstīt stāstus un piedalīties sarunās. Valodas apguve ir atkarīga no vairākiem faktoriem, tostarp no bērna iedzimtām spējām, mijiedarbības ar apkārtējo pasauli un kvalitatīvas valodas vides. Vecāku, audzinātāju un skolotāju loma ir būtiska, veicinot bērna valodas attīstību, lasot, stāstot pasakas, uzdodot jautājumus un veicinot sarunas.

Valodas prasmes ir būtiskas bērna veiksmīgai attīstībai un integrācijai sabiedrībā. Labas valodas prasmes palīdz bērnam labāk izprast pasauli, veidot attiecības ar citiem un gūt panākumus mācībās.

1.3. 4-5 gadu vecu bērnu psiholoģiskais raksturojums

Bērnu psiholoģija pēta psihisko procesu rašanos un attīstību bērniem (izglītības, ikdienišķu, emocionālu, gribas, utt.), psihisko īpašību pieņemšanu, vienotās darbības attīstību (spēles, lasīšana, darbs), bērna kā personības veidošanos. Šajā periodā bērna vizuālā uztvere samazinās līdz tēlainai un vizuālai uztverei. Veidojas efektīvas domāšanas formas. 5 – 6 gadu vecumā bērns, kā sūklis, uzņem visu informāciju. Šajā vecumā bērns atceras šo informāciju, pēc tam to nekad vairs neaizmirsīs. Bērns ir ieinteresēts par visu, kas var paplašināt viņa redzesloku, un tas palīdz viņam apgūt apkārtējo pasauli. Vispārīgi runājot, pirmsskolniekiem raksturīga mierīguma sajūta. Tomēr tas nenozīmē, ka bērņā ir maz emociju. Pirmsskolnieka diena ir piepildīta ar daudzām emocijām, tāpēc vakarā bērns ir noguris un pilnībā iztukšots. Bērni ir satraukti un priecīgi ne tikai par to, ko viņi dara šodien, bet arī par to, ko viņi darīs nākotnē. Viss, kas attiecas uz spēlēm – gleznošanu, spēlēšanu, veidņu veidošanu, palīdzēšanu mātei, mājas darbiem – tam jābūt spilgtam emocionālajam tonim, pretējā gadījumā darbošanās ātri apniks vai vispār nesanāks. Bērns šajā vecumā nevar darīt to, kas viņam nav interesants (Tleumbetova 2023).

Ž. Piažē (1964) uzskatīja, ka pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālā attīstība ir svarīgs viņu dzīves posms, kurā ievērojami attīstās kognitīvās un intelektuālās spējas. Šajā periodā bērni uzlabo spēju domāt abstrakti, risināt problēmas un pielietot zināšanas dažādos kontekstos. Savukārt L. Vigotskis (1978) uzskatīja, ka inteligence raksturo cilvēka domāšanas spējas, viņa prāta attīstības un racionalitātes līmeni, un intelektuālā attīstība ir kognitīvās aktivitātes process un līmenis visās tās izpausmēs: zināšanās, kognitīvajos procesos un spējās. To sasniedz mijiedarbībā ar dzīves apstākļiem un vidi. Sistēmiska intelektuālā izglītība ir galvenais faktors bērna intelektuālajā attīstībā (Avram, et.al. 2024).

Pirmsskolas vecuma bērni sāk attīstīt spēju domāt simboliski. Tas nozīmē, ka viņi spēj izmantot un saprast zīmes un simbolus, piemēram, zīmējumus vai lomu spēles, lai attēlotu reālus objektus un situācijas. Tajā pašā laikā viņu atmiņa un uzmanība uzlabojas, jo viņi aug, tāpēc viņi spēj atcerēties un atpazīt pagātnes notikumus, objektus un cilvēkus. Viņu spēja koncentrēties uz kādu aktivitāti vai sekot garai stāstījuma attīstās pakāpeniski. Intelektuālā attīstība ietver loģiskās domāšanas un vienkāršu problēmu risināšanas prasmju attīstību. Šīs prasmes var ietvert izpratni par cēloņsakarībām (piemēram, sapratne, ka objekts var radīt noteiktu efektu). Pirmsskolas vecuma bērniem ir izteikta iztēle un radošums – viņi izdomā stāstus, spēlē dažādas lomas, kā arī veido iztēles zīmējumus vai konstrukcijas. Šī spēja - brīvi domāt un izteikt savas idejas - ir būtiska viņu intelektuālās attīstības sastāvdaļa. Turklāt, augot bērniem un tuvojoties skolas vecumam, viņi sāk attīstīt agrīnu abstraktās domāšanas formu (Avram, et.al. 2024).

Katrs bērns aug un attīstās savā tempā, un tāpēc viņu attīstības ceļš ir unikāls. Daži bērni apgūst noteiktas prasmes agrāk, nekā citi, bet dažiem nepieciešams vairāk laiks, palīdzība un norādījumi. Lielākajai daļai bērnu 4 – 5 gadu vecumā ir ļoti reāla iztēle. Viņu domāšana ir “maģiska”, nevis loģiska, un viņi bieži tic, ka viņiem ir spēks panākt, lai kaut kas notiktu. Tas dažreiz bērnam var šķist biedējoši un var novest pie vainas apziņas vai sevis vainošanas. Ja notiek kaut kas slikts, viņi var domāt, ka tas ir noticis tāpēc, ka viņi to darīja, vēlējās vai iedomājās. Bērni attīsta jaunas pašaprūpes prasmes, piemēram, apģērbšanos un došanos uz tualeti bez palīdzības. Dažreiz viņiem šīs prasmes izdodas ļoti labi, bet dažreiz, piemēram, ja viņi ir noguruši, slimi vai piedzīvo daudz pārmaiņu, šie uzdevumi var būt grūti izpildāmi, un bērni var kļūt satraukti vai vīlušies (Emerging Minds 2024).

4 – 5 gadu vecumā bērns sāk saprast, ka ne vienmēr viss ir tikai par un ap viņu. Šajā vecumā bērni sāk saprast arī citu cilvēku jūtas, labāk spēj risināt konfliktus, kontrolēt savas emocijas un atpazīt, kā viņu reakcijas ietekmē citus. Šajā posmā bērni labprāt spēlējas ar citiem bērniem un

cenšas iepriecināt savus draugus; dalās un gaida savu kārtu spēlē; saprot un ievēro noteikumus, tomēr reizēm var būt nepakļāvīgs; kļūst arvien neatkarīgāks; izsaka dusmas mutiski, nevis fiziski (lielāko daļu laika); saprot atšķirību starp izdomu un realitāti (Marks 2024).

No attīstības viedokļa pirmsskolas gadi ir izšķiroši, lai atbalstītu sociāli emocionālo attīstību. Normāli šajā vecumā (no 3 līdz 6 gadiem) sociālās un emocionālās prasmes, kā arī pašregulācijas spējas ievērojami attīstās, kas veicina gatavību skolai, palielinot bērnu spēju tikt galā ar skolai raksturīgajām sociālajām un uzvedības prasībām. Sociālās uzvedības prasmes, kas veicina pozitīvas attiecības ar citiem un aktīvu mācīšanās iesaistīšanos, ir īpaši svarīgas pirmsskolā (Bierman, et.al. 2018).

Apkopojot analizēto, secināms:

Pirmsskolas vecums ir periods, kad bērni ātri un intensīvi apgūst jaunus vārdus. Tas notiek gan ikdienas saskarsmē ar apkārtējo pasauli, gan arī mērķtiecīgi veicot dažādas aktivitātes. Bērni apgūst jaunus vārdus dažādās aktivitātēs, piemēram, spēlēs, lasot, sarunājoties ar pieaugušajiem un citiem bērniem. Vārdu krājuma apguve ir cieši saistīta ar bērna kognitīvo attīstību. Jo bagātāks ir bērna vārdu krājums, jo labāk viņš spēj domāt, analizēt un izprast pasauli. Vārdu krājuma apguve veicina bērna domāšanas, atmiņas un uzmanības attīstību.

1.4. Rotaļu un spēļu veidi un to izmantošana vārdu krājuma paplašināšanai

Kā jau iepriekš tika minēts, pirmsskolas vecuma bērniem vienas no nozīmīgākajām darbībām vārdu krājuma paplašināšanā ir rotaļas un spēles. Ikdienā šos abus jēdzienus ļoti bieži lieto kā sinonīmus, tomēr jāatceras, ka šie jēdzieni ir nedaudz atšķirīgi. “Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā” (2000) ir dots skaidrojums katram no šiem jēdzieniem. Kā redzams turpinājumā, salīdzinot skaidrojumus, ir redzams ka būtiskākā atšķirība ir noteikumi, kuri ir uzsvērti pie jēdziena *spēle* skaidrojuma, bet nav atrodami jēdzienā *rotaļa*.

Rotaļa – “*Interesanta nodarbība bērniem laika īsināšanai, jaunu iemaņu apgūšanai, zināšanu paplašināšanai. Bērnu savstarpēju attiecību veidošanai.*” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000:150). Rotaļa ir bērna dzīves jēga pirmsskolas vecumā. Tajā izpaužas bērna vēlmes, tieksmes, sajūtas, domas un vajadzības pēc aktīvas darbības vidē, kurā viņš dzīvo. Rotaļa apmierina bērnu bioloģiskās un psiholoģiskās vajadzības, veicinot viņu garīgo, emocionālo, sociālo un morālo attīstību (Petrovska, et.al. 2013).

Spēle – “*Radoša nodarbe, kurai ir noteikumi, attīstoša nozīme bērna attīstībai.*” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca 2000:162).

Spēles ir īpaša veida aktivitātes. Tās ir strukturētas un ietver konkrētus noteikumus, mērķi un jautrības elementus. Spēles nav tikai izklaides veids vai pauze no ikdienas aktivitātēm, bet arī veids, kā panākt, lai mācību process ietvertu valodas izmantošanu spēles laikā. Spēļu pamatfunkcijas var izdalīt sekojoši: efektīvi palielināt bērnu interesi par mācībām; veicināt bērnu intelektuālo attīstību; attīstīt bērnu inovāciju spējas (Zhang 2018).

Pirmsskolas vecuma bērni mācās ar lielām emocijām. Viņiem var nebūt vārdu, lai izskaidrotu savas jūtas, un viņiem ir nepieciešama pieaugušo palīdzība, lai saprastu, ko viņi piedzīvo, un lai parādītu veselīgas veidus, kā tikt galā ar lielām emocijām. Pirmsskolas vecuma bērni bieži izsaka savas jūtas caur spēlēm. Šajā vecumā bērni kļūst aizvien iztēles bagātāki un radošāki savā spēlē. Viņiem attīstās lielāka taisnīguma izjūta, un parasti viņi spēj dalīties un gaidīt savu kārtu (Emerging Minds 2024).

Spēles ir efektīvas, jo tās piedāvā drošu vidi, kur bērni var eksperimentēt ar dažādām izvēlēm, neriskējot ar neveiksmi. Tās palīdz izveidot stratēģijas, domāt elastīgi un apgūt problēmu risināšanu. Spēles palīdz skolēniem izmantot valodu ne tikai teorētiski, bet praktiski un radoši. Šādi skolēni kļūst motivēti, sadarbojas un aktīvi piedalās mācību procesā. *Spēļu izmantošanas priekšrocības vārdu krājuma apgūvē*: spēles padara mācīšanos jautru, palīdzot bērniem vieglāk atcerēties vārdus; spēles veicina veselīgu konkurenci, kas motivē bērnus; spēles ievieš valodas izmantošanu reālos kontekstos; spēles veicina sadarbību, interaktivitāti un aktīvu mācīšanos, kas atbalsta labāku atmiņu un sociālās prasmes (Akdogan 2017).

Spēles un rotaļas nodarbībās var izmantot (Kraščiņa, Draviņa 2010):

- lai aktualizētu iepriekšējās zināšanas un prasmes;
- lai ievadītu jaunu tematu;
- lai nostiprinātu apgūto mācību vielu;
- lai veidotu noteiktas prasmes un iemaņas;
- lai izmantotu zināšanas jaunās situācijās.

Veidojot spēļu materiālu, jāņem vērā šādus pedagoģiskos nosacījumus (Bogdanova 2016):

- rotaļām un spēlēm ir jābūt veidotām atbilstoši bērnu vecumposmam un individuālajām īpatnībām;
- galvenā vieta rotaļās un spēlēs ir ierādīta darbībām un laika jēdzieniem;
- spēlēm un rotaļām ir jābūt daudzveidīgām pēc satura un darbības.

Bērnam ir svarīga interese un aizrautība. Pieaugušā uzdevums ir vērot bērna darbības, sniegt palīdzību, izvēlēties piemērotu vietu un materiālus, uzdot jautājumus un pārrunāt bērna domas un

rīcību. Bērns vienmēr vēro pieaugušo un mēdz atdarināt viņa darbības savā rotaļā, tāpēc pieaugušais māca ar savu piemēru, nevis ar tiešu mācīšanu. Pieaugušais piedalās rotaļā kā līdzvērtīgs dalībnieks, nosakot robežas, lai bērns varētu rotaļāties droši. Rotaļas palīdz bērnam attīstīties – fiziski, emocionāli, sociāli un domāšanas ziņā – un gūt prieku. Rotaļājoties bērns mācās labāk izprast sevi, citus un pasauli ap viņu, atklāj savas stiprās puses, saprot, kas sagādā grūtības, un mācās tās pārvarēt (Skolas2030, 2020).

Apkopojot analizēto, secināms:

Caur rotaļām un spēlēm bērni ne tikai paplašina savu vārdu krājumu, bet arī iemācās izmantot vārdus dažādās situācijās, veidojot teikumus un izsakot savas domas, jūtas un vēlmes. Rotaļas un spēles sniedz bērniem iespēju ne tikai iepazīt jaunus vārdus, bet arī aktīvi tos lietot, veidojot savas valodas prasmes un papildinot vārdu krājumu. Bērni, izmantojot rotaļas un spēles, apgūst vārdu krājumu dažādos veidos, piem., bērni nosauc rotaļlietas, apraksta to īpašības, veic darbības ar tām, tādējādi bagātinot savu vārdu krājumu ar lietvārdiem, īpašības vārdiem, darbības vārdiem un citiem vārdu veidiem. Spēlējot lomu spēles, bērni ieņem dažādu personu lomas, imitē viņu darbības un sarunas, tādējādi apgūstot jaunus vārdus un izteicienus, kas saistīti ar konkrētām situācijām un profesijām. Bērni piedalās dažādās valodas spēlēs, piemēram, stāstu veidošanā, kas palīdz viņiem paplašināt vārdu krājumu, attīstīt fantāziju un valodas izjūtu.

2. Pētījums par rotaļu un spēļu izmantošanu vārdu krājuma paplašināšanai 4 – 5 gadus veciem bērniem

2.1. Pētījuma metodoloģijas apraksts

Empīriskā pētījuma mērķis ir sekmēt vārdu krājuma paplašināšanos ar spēļu un rotaļu palīdzību.

Empīriskā pētījuma uzdevumi:

1. Bērnu vārdu krājuma raksturojums pētījuma sākumā.
2. Pedagoģiskās izmēģinājuma darbības īstenošana.
3. Bērnu vārdu krājuma novērtējums pētījuma noslēgumā.
4. Secinājumu izstrāde.

Pētījumā tika izmantota kvalitatīvā pētījumu metode – pedagoģiskā novērošana paralēlā darbībā ar pedagoģisko izmēģinājumu.

Novērošana – vistiešākais veids, kā iegūt dziļākas un detalizētākas zināšanas par pētāmo parādību. Novērošana ir cieši saistīta ar citiem pētījuma instrumentiem un ļauj pētniekam iegūt daudzveidīgu informāciju. Kvalitatīvajos pētījumos novērošana ļauj fiksēt cilvēku uzvedību dabiskā vidē, tādējādi sniedzot iespēju izprast viņu pieredzi un pasaules uzskatus. Novērošana ir mērķtiecīgs un sistemātisks process, kas var papildināt citus datu vākšanas veidus, piemēram, intervijas. Novērojot cilvēku uzvedību, pētnieks var analizēt gan to, ko cilvēki saka, gan arī to, kā viņi to dara, piemēram, novērojot sejas izteiksmes, žestus un ķermeņa valodu. Īpaši nozīmīga novērošana ir bērnu pētījumos, kur tā ļauj iegūt vērtīgu informāciju par bērnu attīstību un uzvedību (Pipere 2021). Pētījumā starp bērnu sākotnējo un atkārtoto novērošanu tika veikts pedagoģiskais izmēģinājums, izmantojot darba autores sagatavotās rotaļas un spēles.

Pedagoģiskais izmēģinājums (eksperiments) – pētnieciska darbība, kuras mērķis ir izpētīt cēloņsakarības izglītības procesos. Izmēģinājumu veic, ja rodas nepieciešamība salīdzināt dažādu faktoru ietekmi uz procesa gaitu un rezultātiem, kā arī lai precīzāk izmērītu procesa parametrus un rezultātus (Демидко 2018).

Pedagoģiskajā novērošanā un pedagoģiskajā eksperimentā piedalījās bērni no Ogres novada pirmsskolas izglītības iestādes “X”, kopumā 16 bērni. Lai bērni netiktu kaut kādā veidā ietekmēti novērošanas procesā, viņi netika informēti, ka tiek veikts pētījums.

2.2. Bērnu vārdu krājuma novērtēšanas rezultāti pētījuma sākumā

Empīriskā pētījuma gaitā pētāmo bērnu grupā tika īstenots izzināmais temats – “Mūsu zeme Latvija”. Vārdu krājuma paplašināšanai izvirzīti vairāku vārdšķiru vārdi, kas tematu palīdz labāk izprast un par to runāt. Tie ir sekojoši:

Lietvārdi: *karogs, himna, galvaspilsēta*.

Īpašības vārdi: *tumši sarkans, bīstama, plaša, trokšņaina*.

Īpašvārdi: *Daugava, Rīga*.

Darbības vārdi: *plīvo, plūst, svinēt*.

Pirms bērnu vārdu krājuma sākotnējās novērošanas autore izstrādāja novērtēšanas kritērijus un līmeņus (skatīt 1.tabulu), lai novērtētu, vai bērni lieto iepriekš minētos vārdšķiru vārdus.

2.1.tabula. Vārdu krājuma novērtēšanas kritēriji un līmeņi

	Augsts līmenis 3 punkti	Vidējs līmenis 2 punkti	Zems līmenis 1 punkts
Lietvārdu lietojums	Lieto runā patstāvīgi	Mācās lietot – dažkārt jauca vārdu ar citu vārdu vai to neatceras, nepieciešams pateikt priekšā, teikumos patstāvīgi nelieto	Nezina vārda nozīmi un to nelieto
Īpašības vārdu lietojums			
Īpašvārdu lietojums			
Darbības vārdu lietojums			

Novērošanas procesa laikā (no 28.10.2024. – 31.10.2024.) katrs no bērniem tika aicināts uz individuālu sarunu, lai tās gaitā būtu iespējams novērtēt, kādus no dotajiem vārdiem bērni zina un lieto. Autoresprāt, individuālā pieeja ir vislabākā, lai bērni neuztrauktos, lai viņiem netraucētu citi bērni un viņiem būtu iespēja nesteidzīgi padomāt un izteikties. Katra bērna iegūto datu rezultāti fiksēti 2.2.tabulā. Bērnu vecums grupā uz novērošanas brīdi bija 4 gadi un 2 mēneši - jaunākajiem, savukārt vecākajam – 4 gadi un 9 mēneši.

2.2.tabula. Bērnu vārdu krājuma novērtējums pētījuma sākumā

	Lietvārdu lietojums			Īpašības vārdu lietojums				Īpašvārdu lietojums		Darbības vārdu lietojums		
Bērna vārds, vecums	<i>karogs</i>	<i>himna</i>	<i>galvaspilsēta</i>	<i>tumši sarkans</i>	<i>bīstama</i>	<i>Plaša</i>	<i>trokšņaina</i>	<i>Daugava</i>	<i>Rīga</i>	<i>plīvo</i>	<i>plūst</i>	<i>svinēt</i>

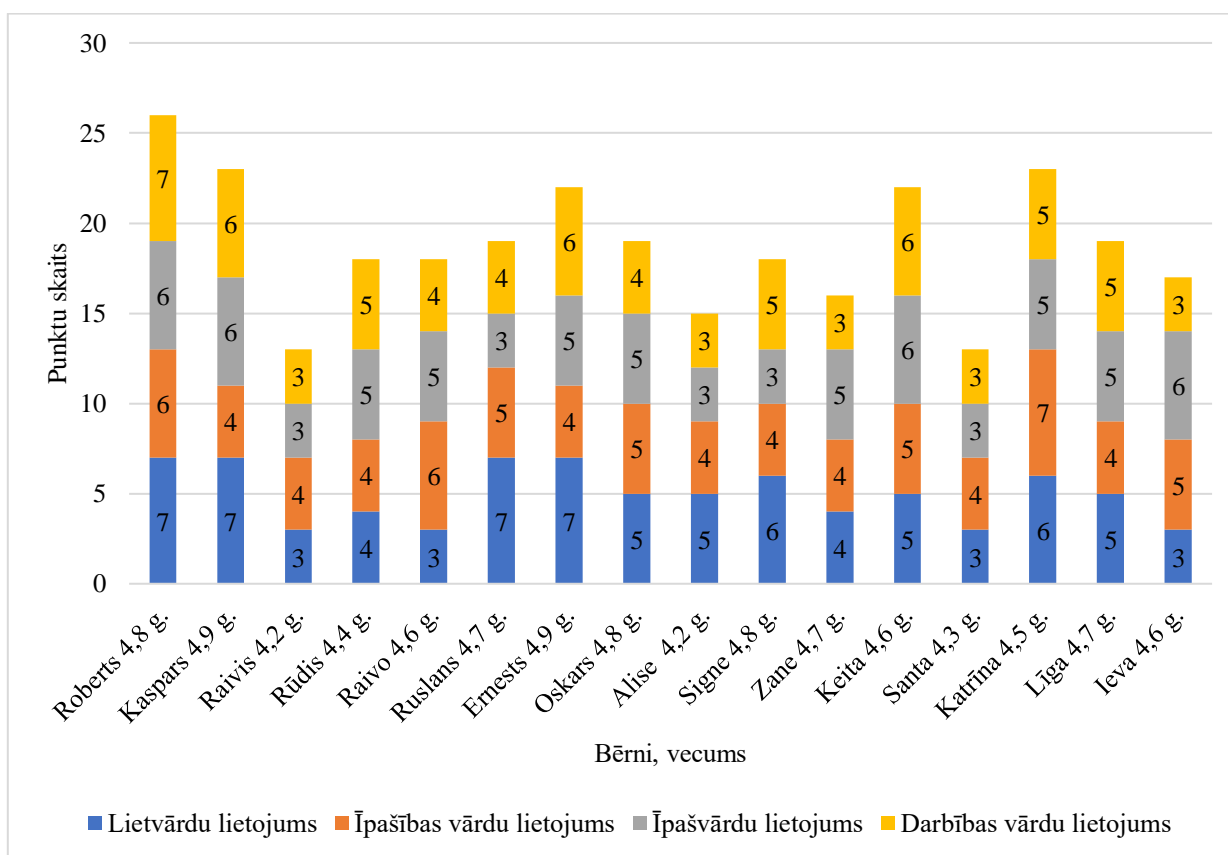
Roberts 4,8 g.	3	2	2	2	2	1	1	3	3	3	1	3
Kaspars 4,9 g.	3	2	2	1	1	1	1	3	3	3	1	2
Raivis 4,2 g.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Rūdis 4,4 g.	2	1	1	1	1	1	1	2	3	1	1	3
Raivo 4,6 g.	1	1	1	1	2	2	1	3	2	1	1	2
Ruslans 4,7 g.	3	2	2	2	1	1	1	2	1	2	1	1
Ernests 4,9 g.	3	2	2	1	1	1	1	2	3	3	1	2
Oskars 4,8 g.	2	2	1	1	1	2	1	3	2	1	1	2
Alise 4,2 g.	3	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Signe 4,8 g.	3	2	1	1	1	1	1	2	1	3	1	1
Zane 4,7 g.	2	1	1	1	1	1	1	2	3	1	1	1
Keita 4,6 g.	2	1	2	1	2	1	1	3	3	2	1	3
Santa 4,3 g.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Katrīna 4,5 g.	3	2	1	2	2	2	1	3	2	2	1	2
Līga 4,7 g.	2	1	2	1	1	1	1	2	3	1	1	3
Ieva 4,6 g.	1	1	1	1	2	1	1	3	3	1	1	1

Novērošanas rezultātā ir redzams, ka bērniem ir atšķirīgs vārdu krājums saistībā ar šo konkrēto vārdu lietojumu. Kopumā, skatoties 2.2. tabulā, redzams, ka liela daļa bērnu nezina daļu doto vārdu nozīmi un tos nelieto, bet tomēr ir vārdi, kuri daļai no bērniem ir arī pazīstami. Visbiežāk bērnu vārdu krājumā sastopamie vārdi ir *karogs*, *Daugava* un *Rīga*. Sarunājoties ar bērniem, skolotāja arī noskaidrojusi, kāpēc tieši šie trīs vārdi bērniem ir vispazīstamākie – liela daļa bērnu dzīvo privātmājās, pie kurām valsts svētku reizēs karogi tiek izkārti vai uzvilkti mastā. Tāpat viņu dzīvesvietām tuvumā atrodas Daugava, uz kuru, īpaši vasarās, bērni dodas kopā ar vecākiem. Arī Rīga nav īpaši tālu no bērnu dzīvesvietām, tādēļ diezgan bieži sanāk ar vecākiem turp braukt gan ar vilcienu, gan automašīnu.

Ja iegūtos datus salīdzina kopīgi pa konkrētām vārdšķirām (skatīt 2.1.attēlā), ir redzams, ka neviens no bērniem savā runā pastāvīgi nelieto visus no trīs dotajiem lietvārdiem, tomēr 4 no zēniem ir saņēmuši 7 punktus no 9 iespējamajiem. Kā redzams, šie zēni ir vecumā no 4,7 – 4,9 gadiem, t.i. vieni no vecākajiem. Savukārt 4 bērni ir saņēmuši tikai 3 punktus, bet tie ir bērni, kuri ir jaunākie. Līdz ar to ir likumsakarīgi, ka vecākiem bērniem ir nedaudz plašāks vārdu krājums.

Salīdzinot iegūtos datus par īpašības vārdu lietojumu, nav vērojamas būtiskas atšķirības, jo iegūto punktu skaits lielākoties bērniem ir 4 no iespējamajiem 12 punktiem. Tikai viena meitene ir ieguvusi 7 punktus un 2 zēni – 6 punktus. Tas nozīmē, ka vārdus *tumši sarkans*, *bīstama*, *plaša*, *trokšņaina* bērni tikai mācās lietot – dažkārt jauc vārdu ar citu vārdu vai to neatceras, nepieciešams pateikt priekšā, teikumos patstāvīgi nelieto vai arī vispār nezina vārda nozīmi un to nelieto.

Salīdzinot īpašvārdu lietojumu, redzams, ka bērni ieguvuši no 3 līdz 6 no kopumā iespējamajiem 6 punktiem.

2.1.attēls Bērnu vārdu krājums pirms sākotnējās novērošanas (n=16)

Vārdu krājumā bērniem ir bieži sastopami dotie īpašvārdi *Rīga, Daugava*. Kā redzams attēlā, 6 no 6 iespējamajiem punktiem ir ieguvuši 4 bērni, savukārt 5 no 6 punktiem ieguvuši 7 bērni. Šie dati norāda, ka bērniem ikdienā visbiežāk sastopamie un ģimenēs dzirdētie vārdi arī paliek un nostiprinās viņu vārdu krājumā.

Novērojot darbības vārdu *plīvo, plūst, svinēt* lietošanu, ir redzams, ka arī šie vārdi ir reti sastopami bērnu vārdu krājumā. Tikai viens zēns ir ieguvis 7 no 9 iespējamajiem punktiem, savukārt pārējiem bērniem skaits svārstās no 3 līdz 6 punktiem. 5 no visiem bērniem ir saņēmuši 3 punktus, kas nozīmē, ka viņu vārdu krājumā nav neviens no šiem vārdiem, viņi tos neizmanto un arī netiek pieminēti.

Ņemot vērā sākotnējās novērošanas rezultātus, autore, izmantojot spēles un rotaļas pedagoģiskās izmēģinājuma darbības laikā, strādāja ar bērniem, lai paplašinātu viņu vārdu krājumu ar iepriekš minētajiem 12 vārdiem.

2.3. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība

Lai veiktu pedagoģisko izmēģinājumu, tika izmantotas 5 rotaļas un spēles atbilstoši bērnu vecumam, kuras tika iepriekš sagatavotas vārdu krājuma paplašināšanai. Pedagoģiskais izmēģinājums notika laika posmā no 01.11.2024. līdz 22.11.2024.

Spēle “Mana Latvija!”

Spēles mērķis: Vārdu krājuma paplašināšana ar vārdiem: *karogs, tumši sarkans, plīvo.*

2.2.att. Spēle “Mana Latvija!”

Spēles gaita: Labi redzamā vietā nolikts diezgan paliels necaurredzams auduma maisiņš. Maisiņš jānoliek diezgan tuvu, lai bērni ātri tam pievērstu uzmanību. Maisiņā ielikti dažādi attēli, vismaz tik daudz, cik bērnu. Skolotājs palūdz vienam bērnam aiziet pēc maisiņa un jautā: “Kā Jums šķiet, kas ir šajā maisiņā?” Bērni izsaka minējumus. Skolotājs iesaka šos minējumus pārbaudīt, aicinot katram ielikt roku maisiņā, sataustīt kādu no tajā ieliktajām kartītēm. Katrs bērns paņem vienu attēla kartīti. Skolotāja kopā ar bērniem izrunā par kartītēs redzamajiem attēliem, kas tiek izvilkti no maisiņa. Spēles laikā skolotāja uzdod dažādus vienkāršus jautājumus, piemēram, par karogu: “Vai jūs zināt, kas tas ir?” “Kādā krāsā ir karogs”, “Kur karogu vēl jūs redzat ikdienā”, “Ko dara karogs?”, “Vai redzat karogu katru dienu?” u.tml. Bērni sniedz atbildes, kā rezultātā raisās savstarpējas sarunas ar skolotāju, stāsti un skaidrojumi. Spēles beigās skolotāja uzdod atkārtoti jautājumus, un bērni visi kopā atbilstoši atbild: karogs, tumši sarkans, plīvo. Spēles laikā maisiņā tiek ievietotas arī citas kartiņas, ne tikai attēli ar karogu. Tas tik darīts, lai bērniem būtu interesantāka darbošanās.

Bērniem šī spēle patika, jo viņi varēja sarunāties, izteikt savas domas, uzdot jautājumus, klausīties skolotājas stāstījumos, kuri tika izdomāti pēc iespējas īsi, bet interesanti. Spēle tika

spēlēta vienu reizi divās dienās, lai tā nekļūtu garlaicīga. Dotā spēle tika organizēta dažādos dienas laikos.

Spēle “Mūsu zeme Latvija”

Spēles mērķis: Vārdu krājuma paplašināšana ar vārdiem: *Daugava, plaša, bīstama, plūst, galvaspilsēta, Rīga, trokšņaina.*

2.3.att. Spēle “Mūsu zeme Latvija”

Spēles gaita: Bērni visi sēž aplī. Notiek sasveicināšanās ar rīta skaitāmpantiņu. Bērni tiek iepazīstināti ar mēneša tēmu – mūsu zeme Latvija. Skolotāja izstāsta par spēli un spēles gaitu. Kastītē saliktas sirsnīņas. Skolotāja bērniem uzdod jautājumus, bērni atbild. Spēles laikā skolotāja demonstrē bērniem dažādas kartiņas ar Daugavas un Rīgas attēliem. Ar bērniem tika veikta iepriekšsagatavošanās, kas vērsta uz spēles plānotajiem rezultātiem: kopīga pastaiga pie Daugavas, lai dažādos laikapstākļos to novērotu, izrunātu par to, kāpēc Daugava ir bīstama, kāds ir ūdens, u.tml. Redzot upi klātienē, ir iespējams arī parādīt un izstāstīt, ka upe “plūst”. Savukārt par Rīgu visbiežāk tiek runāts pēc brīvdienām, jo tad bērni stāsta par savām pavadītajām brīvdienām. Iepriekš bērniem tika rādīti arī Interneta vidē pieejamie video par Rīgu, kā arī izdrukātie attēli.

1. Kura ir lielākā upe Latvijā?
2. Kāda ir Daugava?
3. Kā sauc mūsu valsts galvaspilsētu?
4. Kāda ir mūsu Rīga?

Par pareizu atbildi tiek iedota sirsnīņa. Spēles beigās saskaita sirsnīņas. Ja kādam bērnam ir lielākas grūtības, skolotāja atbalsta un palīdz, lai arī viņam balvā tiek Latvijas sirsnīņa. Tomēr jāatceras, ka vienā spēles reizē nav jāizmanto visi apgūstamie vārdi, bet tos izmanto, vārdus mainot. Šie vārdi spēlē tika izvēlēti, jo bērni dzīvo apdzīvotā vietā, kas atrodas Latvijas lielākās upes Daugavas krastos. Autore uzskata, ka par Daugavu ar bērniem ir jārunā, jo upe rada gan prieku, gan skaistumu, gan arī bīstamību. Savukārt arī galvaspilsēta Rīga ir tēma, par kuru var stāstīt daudz un

interesanti, ja ņem vērā faktu, ka daļa bērnu (pēc viņu brīvdienu stāstiem) diezgan regulāri apmeklē Rīgu.

Rotaļa “Klusie telefoni”

Spēles mērķis: Vārdu krājuma paplašināšana ar vārdiem: *karogs, himna, Rīga, svinēt*.

2.4.att. Rotaļa “Klusie telefoni”

Rotaļas gaita: Bērni sastājas visi aplī, un skolotāja izstāsta noteikumus. Skolotāja iečukst vienam bērnam ausī kādu vārdu, un bērni viens otram tāpat klusiņām čukst tālāk to, ko paši sadzirdējuši, līdz pēdējam bērnam. Pēdējais no bērniem beigās skaļi pasaka, ko tad viņš ir sadzirdējis. Ja vārds ir bijis pareizs, skolotāja pastāsta, kas tas ir par vārdu un ko tas nozīmē. Rotaļas gaitā tiek izmantoti arī citi vārdi, bet ne tik bieži. Tas tiek darīts ar noteiktu mērķi - lai biežāk dzirdētie vārdi tiktu apgūti un tie nostiprinātos bērnu vārdu krājumā. Lai bērniem būtu vieglāk, izvēlētie vārdi ir pavisam īsi. Šī bija viena no jautrākajām rotaļām, kas bērniem ļoti patika, tādēļ tā tika izspēlēta divas reizes katru dienu – rīta pusē un pēcpusdienā.

Rotaļa “Brauciens pa Latviju”

Spēles mērķis: Vārdu krājuma paplašināšana ar visiem pētījumam izvēlētajiem 12 vārdiem: *karogs, himna, galvaspilsēta, tumši sarkans, bīstama, plaša, trokšņaina, Daugava, Rīga, plīvo, plūst, svinēt*.

2.5.att. Rotaļa “Brauciens pa Latviju”

Rotaļas gaita: skolotāja bērniem piedāvā kopā doties braucienā pa Latviju: “Latvijai tuvojas dzimšanas diena, tāpēc iemācīsimies jaunus vārdus”. Kad bērni ir devuši savu piekrišanu, visi tiek sasēdināti uz krēsliem, kuri ir salikti kā autobusā ar brīvu eju pa vidu. Skolotājas loma ir autobusa šoferis, un visi it kā kopā brauc. Ir pienākusi pirmā pietura, bērni kāpj ārā no autobusa, sastājas apkārt skolotājai, kura saka, piemēram: “Mēs esam atbraukuši pie lielākās Latvijas upes”, un sāk uzdot jautājumus: “Vai kāds no jums zina, kā šo upi sauc?”, “Pastāstiet, kāda tā, jūsuprāt, ir?” u.tml. Uzsvars tiek likts uz vārdiem *plaša, bīstama*. Pēc tam atkal visi kāpj autobusā un brauc uz galvaspilsētu. Nonākot nākošajā pieturā, atkal tiek veidota kopēja saruna. Apgūstamie un nostiprināmie vārdi izvēlēti *galvaspilsēta, Rīga, trokšņaina*. Un tā katru reizi var izmantot savus izvēlētos vārdus no visiem apgūt plānotajiem 12 vārdiem atbilstoši ceļojuma mērķim.

Šī rotaļa bērniem ļoti patīk, jo tā ir interesanta, un bērni spēles laikā var kustēties, runāt un izteikt savas domas. Rotaļas biežums – katru dienu viens neliels brauciens. Ik pa laikam var atkārtoties vietas, kur brauc.

Rotaļa “Akmentiņ, lec laukā!”

Spēles mērķis: Vārdu krājuma paplašināšana ar vārdiem: *plūst, plīvo, bīstama, trokšņaina, svinēt*.

2.6.att. Rotaļa “Akmentiņ, lec laukā!”

Rotaļas gaita: Rotaļa ir saistīta ar pārējām pedagoģiskā izmēģinājuma spēlēm un rotaļām. Dotās rotaļas sākumā skolotāja izstāsta noteikumus, un bērni sastājas vienā rindīnā. Visi bērni tur sev priekšā saliktas kopā savas plaukstas. Pirmajās divās reizēs skolotāja parāda rotaļas procesu – katram bērnam it kā ieliek starp plaukstām mazu krāsainu akmentiņu, bet patiesībā ieliek tikai vienam. Kad pagājusi visai bērnu rindai garām, skolotāja saka: “Akmentiņ, lec laukā!” Bērns, kuram ir plaukstās akmentiņš, ceļas kājās, un skolotāja uzdod vieglu jautājumu saistībā ar apgūstamajiem vārdiem, piemēram: “Kāpēc jābūt uzmanīgam, esot pie upes?” Ja bērns var atbildēt, viņš to dara, ja nē, skolotāja uzdod papildus jautājumus un uzvedina uz atbildi. Ja neizdodas

atbildēt, pārējie bērni nāk palīgā. Tādā veidā bērni ar skolotāju kopā izrunā un noskaidro visu par konkrēto vārdu. Pēc tam spēle turpinās no jauna. Rotaļas biežums – katru otro dienu.

2.4. Vārdu krājuma novērtējuma rezultāti pētījuma noslēgumā

Pēc pedagoģiskā izmēģinājuma tika veikta bērnu atkārtotā novērošana, lai noskaidrotu, vai bērnu vārdu krājums ir papildinājies ar izmēģinājumā izmantotajiem vārdiem. Novērošana notika pēc divām brīvdienām, tāpēc iegūtie dati, autore sprāt, ir ticami, jo vismaz divas dienas neviena no spēlēm un rotaļām netika izmantotas, un tādējādi var secināt, vai biežāk izmantoties vārdi vārdu krājumā ir nostiprinājušies.

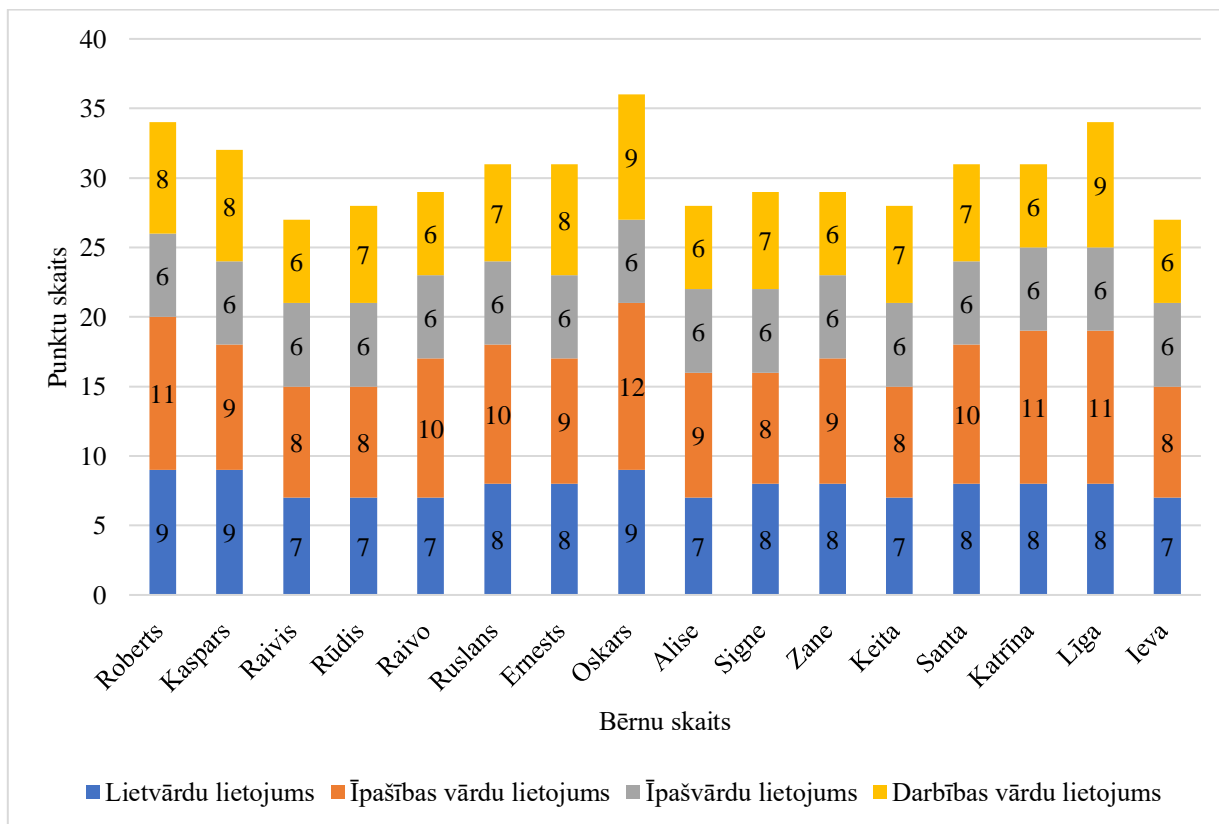
2.3.tabula. Bērnu vārdu krājuma novērtējums pētījuma noslēgumā

Bērna vārds, vecums	Lietvārdu lietojums			Īpašības vārdu lietojums				Īpašvārdu lietojums		Darbības vārdu lietojums		
	<i>karogs</i>	<i>himna</i>	<i>galvaspilsēta</i>	<i>tumši sarkans</i>	<i>bīstama</i>	<i>Plaša</i>	<i>trokšņaina</i>	<i>Daugava</i>	<i>Rīga</i>	<i>plīvo</i>	<i>plūst</i>	<i>svinēt</i>
Roberts	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	2	3
Kaspars	3	3	3	2	2	3	2	3	3	3	3	2
Raivis	3	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2
Rūdis	3	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3
Raivo	3	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2	2
Ruslans	3	3	2	3	2	2	3	3	3	3	2	2
Ernests	3	3	2	3	2	2	2	3	3	3	2	3
Oskars	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Alise	3	2	2	3	2	2	2	3	3	2	2	2
Signe	3	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2	2
Zane	3	3	2	2	3	2	2	3	3	2	2	2
Keita	3	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3
Santa	3	3	2	3	3	2	2	3	3	3	2	2
Katrīna	3	3	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2
Līga	3	3	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Ieva	3	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2

2.3. tabulā apkopotajos datos jau sākotnēji ir redzams, ka bērni savā vārdu krājumā ir iekļāvuši rotaļās un spēlēs iekļautos vārdus. Bērni lielu daļu no vārdiem jau izmanto savā runā patstāvīgi. Neapšaubāmi daļu no vārdiem bērni vēl mācās lietot – dažkārt jauc vārdu ar citu vārdu vai to

neatceras, nepieciešams bērnam pateikt priekšā, teikumos patstāvīgi nelieto. Tomēr kopumā vārdu krājums ir audzis.

Ja iegūtos datus analizē pa vārdsķirām, lietvārdu *karogs*, *himna*, *galvaspilsēta* lietojums ir audzis. Ja sākotnējā novērošanā augstākais punktu skaits bija 7 no 9 punktiem, atkārtotajā 3 bērniem jau ir sasniegti visi 9 punkti. Pilnīgi visi bērni ir apguvuši vārdu *karogs*, bet mazāk ir to bērnu, kuri brīvi lieto vārdu *galvaspilsēta*. Autore sprāt, tas ir skaidrojams divu galveno iemeslu dēļ – *karogs* grupiņā bērniem ir redzams katru dienu, savukārt vārds *galvaspilsēta* ir krietni sarežģītāks.

2.7.attēls *Bērnu vārdu krājums atkārtotajā novērošanā (n=16)*

Īpašības vārdu *tumši sarkans*, *bīstama*, *plaša*, *trokšņaina* lietojumā bērni vislabāk ir atcerējušies *tumši sarkans*. Visdrīzāk tas ir skaidrojams ar to, ka zināšanas par karogu kopumā ir ļoti labas, tādēļ arī krāsu ir vieglāk atcerēties. Pārējo īpašības vārdu lietošana nav apgūta tik veiksmīgi, tomēr nav neviena bērna, kurš šos vārdus pilnībā nezinātu. Ar skolotājas palīdzību bērniem izdodas iekļaut šos vārdus savā runā.

Visveiksmīgāk bērniem ir izdevies apgūt īpašvārdus *Daugava*, *Rīga*, visi bērni šos vārdus lieto pastāvīgi. Autore uzskata, ka tas ir tādēļ, ka *Daugava* ir upe, kuras tuvumā bērni dzīvo. Līdz ar to ir daudz vienkāršāk par upi runāt un saprast skolotājas stāstus un skaidrojumus. Arī spēle

“Mūsu zeme Latvija” veiksmīgi tika izvēlēta šo vārdu apguves procesam, jo tajā īpaši tika uzsvērti dotie vārdi ar skaidrojumiem, un paralēli vairākas reizes kopā ar skolotāju bija aizgājuši dienas pastaigās līdz Daugavai. Savukārt Rīgu, Latvijas galvaspilsētu, skolotājam bija īpaši viegli aprakstīt, to vienlaicīgi parādot attēlos. Arī paši bērni ar vecākiem Rīgu vairākkārt ir apmeklējuši.

Ar darbības vārdiem *plīvo*, *plūst*, *svinēt* nav sekmējies tik viegli, tomēr arī tos bērni ir iegaumējuši, un daļa no bērniem tos spēj lietot pastāvīgi. Apgūtie vārdi *karogs un tumši sarkans* vedina bērnus atcerēties arī vārdu *plīvo*. Visuzskatāmāk plīvojošs karogs bērniem ir redzams, ejot ikdienas pastaigā gar tuvumā esošo skolu, tādēļ arī vairāk par to ikdienā tiek runāts. Daugava *plūst*, bet to ir grūtāk bērniem saprast un ar acīm saskatīt, tādēļ tikai daļa no bērniem šo vārdu brīvi lieto savā runā. Tas nozīmē, ka tomēr nepieciešams uzsvērt, ka plūst ne tikai Daugava, bet arī citas upes un ūdens kopumā, uzskatāmi to var parādīt arī ar dažādu eksperimentu palīdzību pirmsskolas grupā vai āra pastaigās un rotaļās.

Apkopojot analizēto, secināms:

1. Vecāku iesaiste un atbalsts pedagoģiskajam procesam pirmsskolā ir būtiska un neatņemama sastāvdaļa. To spilgti pierāda zēns Oskars ar saviem vecākiem. Oskars vārdu krājumā ir iekļāvis un nostiprinājis visus 12 vārdus, bet jāuzsver, ka zēna vecāki ļoti labprāt iesaistījās procesā un ar viņu ārpus pirmsskolas par šīm tēmām daudz runāja. Pārējie vecāki tika informēti par pedagoģisko izmēģinājumu, bet būtisku vēlmi iesaistīties neizrādīja.
2. Pedagoģiskā izmēģinājuma otrajā pusē bērni daļu no apgūstamajiem vārdiem jau sāka izmantot citās ikdienas darbībās, gan meklējot *tumši sarkanu* (krīzītēm, rotaļu traukos, plastilīnā u.c.), *plīvo* (dvielīši, meitenēm svārki), *bīstami* (ceļš) u.tml.
3. Jāatzīmē, ne visi bērni katru dienu pedagoģiskā izmēģinājuma procesa laikā apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādi. Neapmeklējumam bija dažādi iemesli, sākot ar bērnu slimošanu, ceļošanu ārpus valsts, papildus brīvdienām kopā ar pārējiem ģimenes locekļiem u.tml., tas, savukārt, ietekmēja vārdu krājuma apguvi.

Secinājumi

1. 4-5 gadu vecumā bērnu valodas prasmes un vārdu krājums piedzīvo strauju attīstību. Vārdu krājums ievērojami paplašinās, sasniedzot vairākus tūkstošus vārdu. Bērni spēj lietot gan vienkāršus, gan sarežģītākus vārdus, tostarp īpašības vārdus, īpašvārdus, dažādus darbības vārdus.
2. Aktīva komunikācija ar apkārtējo pasauli, pirmsskolas iestādes apmeklējums, spēles un rotaļas ir būtiski faktori, kas veicina vārdu krājuma attīstību. Pieaugušajiem ir nozīmīga loma, palīdzot vārdu krājuma paplašināšanas procesā, nodrošinot atbalstošu un stimulējošu vidi.
3. Pirmsskolas vecumā bērni ir zinātkāri un runātīgi, bet, lai jaunie vārdi pēc iespējas labāk nostiprinātos vārdu krājumā un būtu arī izpratne par to jēgu, konkrētas mēneša tēmas ietvaros nebūtu vēlams izvēlēties daudz un dažādas rotaļas/spēles, labāk koncentrēties uz dažām (piem., 5-6 spēlēm), bet papildus tām iekļaut dažādus materiālus un aktivitātes, piem., attēlus, video, pastaigas, skaņas, krāsas, intonācijas, stāstus u.tml.
4. Empīriskajā pētījumā iegūtie dati norāda uz to, ka rotaļas un spēles ir veiksmīga un atbilstoša mācību procesa sastāvdaļa, lai palīdzētu bērniem papildināt un nostiprināt vārdu krājumu. Tomēr ir jāņem vērā plānoto apgūstamo vārdu specifika un līdz ar to rotaļu/spēļu izvēle; arī sagatavošanās darbam jāpievērš liela uzmanība, lai spēles/rotaļas būtu atbilstošas gan bērnu vecuma iezīmēm, gan vārdu krājumam un raisītu viņos pozitīvas emocijas.
5. Autore uzskata, ka šādā veidā ar izmantotajām vai vēl papildus citām rotaļām un spēlēm ir iespējams veiksmīgi paplašināt bērnu vārdu krājumu. Novērojumi pedagoģiskā izmēģinājuma laikā apstiprina, ka šāda veida mācību metode ir veiksmīgi pielietojama ikdienā, izmantojot dažādu vārdu kopas noteiktās mēneša tēmās.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Akdogan, E. (2017). Developing vocabulary in game activities and game materials. *Journal of Teaching and Education*, ISSN: 2165-6266 : 07(01): 31–66 p. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED617641.pdf>
2. Anspoka, Z., Irbe, I., Liepiņa, D., Miesniece, A. (2020). *Latviešu valodas apguve pirmsskolā Rokasgrāmata pedagogiem*. Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā.
3. Asoulin, E. (2016). *Language as an instrument of thought*. *Glossa: a journal of general linguistics* 1(1): 46. 1–23 p, DOI: <http://dx.doi.org/10.5334/gjgl.34>
Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/310467683_Language_as_an_instrument_of_thought/link/58ee148fa6fdcc61cc121919/download?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
4. Avram, O., Moroianu, M., Stoian, L. (2024). *The role of the game in the intellectual development of the preschooler. Tests of vocabulary, similarities and comprehension*. The "Black Sea" Journal of Psychology Vol. 15, Issue 1, 1-9 p., Spring, 2024. ISSN: 2068-4649
Retrieved from <https://www.bspsychology.ro/index.php/BSJoP/article/view/295>
5. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, (2000). Autoru kol. V. Skujiņas vad. Rīga: Zvaigzne ABC
6. Bierman, K., Mathis, E., Domitrovich, C. (2018). *Serving the Needs of Young Children with Social, Emotional, and Behavioral Needs: A Commentary*. Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature, Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/324368108_Serving_the_Needs_of_Young_Children_with_Social_Emotional_and_Behavioral_Needs_A_Commentary
7. Bogdanova, I. (2016). *Didaktisko rotaļu pielietojums pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērnu ar speciālajām vajadzībām attīstības veicināšanā matemātikas nodarbībās*. Metodiskais atbalsta materiāls. Rēzekne. Pieejams <http://riac.lv/wp-content/uploads/2021/02/Didaktisko-rotalu-pielietojums-pirmsskolas-un-sakumskolas-vecuma-bernu-ar-specialajam-vajadzibam-attistibas-veicinasana-matematikas-nodarbibas.pdf>
8. Cartmill, E. A., Armstrong III, B. F., Gleitman, L. R., Goldin-Meadow, S., Medina, T. N. and Trueswell, J. C. (2013). *Quality of early parent input predicts child vocabulary 3 years later*.

- PNAS, 110 (28), pp. 1278–1283. <https://doi.org/10.1073/pnas.1309518110> Retrieved from <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1309518110#sec-2>
9. Child Development Institute. (2024). *Language Development In children*. Retrieved from https://childdevelopmentinfo.com/child-development/language_development/
 10. Dosi, I., Gavriilidou, Z. (2022). *Definitional Skills in Children with Developmental Language Disorder: Delayed or Deviant?* Proceedings of the 46th annual Boston University Conference on Language Development, ed. Ying Gong and Felix Kpogo, 167-179. Somerville, MA: Cascadilla Press. Retrieved from <http://www.lingref.com/buclid/46/BUCLD46-13.pdf>
 11. Emerging mind, (2024). Highlights in child mental health research: March 2024, Retrieved from <https://emergingminds.com.au/resources/highlights-in-child-mental-health-research-march-2024/>
 12. Feldman, H.M., (2019). *How Young Children Learn Language and Speech*. Article in Pediatrics in Review, 398 – 411 p., August 2019. DOI: 10.1542/pir.2017-0325 Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/334861785_How_Young_Children_Learn_Language_and_Speech
 13. Gavin, M. L., (2022). *Communication and Your 4- to 5-Year-Old*. Learn About Primary Care Pediatrics at Nemours Children's Health. Retrieved from <https://kidshealth.org/en/parents/comm-4-to-5.html>
 14. Golubina, V. (2007). *Pirmskolas pedagoga rokasgrāmata*. SIA Izglītības soļi
 15. Grande, M. (2024). Infograohic: The Average Age for Kids to Start Talking and Milestones in Language Development. Omega pediatrics. Retrieved from <https://www.omegapediatrics.com/the-average-age-for-kids-to-start-talking/>
 16. Indrayani, N. (2016). *LANGUAGE DEVELOPMENT AT EARLY CHILDHOOD*. International Conference on Education (IECO) Proceeding, 2016 Vol. 1, July 2016, P. 279-289. LPPM. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/229218143.pdf>
 17. Jose, R. G. (2015). *ACQUISITION OF VOCABULARY BY DINT OF UNIQUE STRATEGIES: INDISPENSIBLE FOR FOSTERING ENGLISH LANGUAGE SKILLS*. i-manager's Journal on English Language Teaching, Vol. 51 No. 21 April - June 2015, Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1097365.pdf>
 18. Krastiņa E., Draviņa D. (2010). *Matemātika spēlēs un rotaļās*. R.: Zvaigzne ABC
 19. Maity, M. R. (2021). *Selection Classification Strategies of Developing and Techniques of Teaching Vocabulary*. International Research Journal of Education and Technology Peer

- Reviewed Journal, 102 – 122 p. ISSN 2581-7795 Retrieved from <https://www.irjweb.com/Selection%20Classification%20Strategies%20of.pdf>
20. Markus, D., Vulāne, A. (2017). *Velta Rūķe-Draviņa – projekts “Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums”*. Bērnu valoda Latvijā 21.gadsimtā. 11.-41.lpp., Rīga: Zinātne
 21. Marks, H. (2024). *4 to 5 Year Olds: Developmental Milestones*. Retrieved from <https://www.webmd.com/parenting/4-to-5-year-old-milestones#1-1>
 22. McWhinney, (2015). *Language Development*. Handbook of Child Psychology and Developmental Science, 7th Edition, 296-338 p., edited by Richard M. Lerner, John Wiley & Sons, Inc., Retrieved from https://www.academia.edu/37967971/Language_Development
 23. Miltiņa, I. (2013). *Bērna runas un roku sīkās muskulatūras darbības mīļsakarību aspekti*. Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā. Rīga: SIA “Zelta rudens”. 122-136 lpp.
 24. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: Raka
 25. Petrovska, S., Sivevska, D., Cackov, O. (2013). *Role of the Game in the Development of Preschool Child*. Lumen International Conference Logos Universality Mentality Education Novelty (LUMEN 2013). Procedia – Social and Behavioral Sciences 92. 880 – 884 p. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/333086864> Traditional Games Body and Movement
 26. Pipere, A., (2021). *Novērošana*. K. Mārtinsone, A. Pipere (Red.). Zinātniskās darbības metodoloģija: starpdisciplināra perspektīva. lpp. 308-312. Rīga: RSU
 27. Sheridan, M., (2007). *From birth to five years: Children’s developmental progress*, 3rd. London and New York: Routledge.
 28. Skola2030. (2020). *Bērns mācās rotaļājoties*. Pieejams: <https://skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/berns-macas-rotalajoties>
 29. Soper, R. (2023). *Early language development*. Early Childhood Australia Learning Hub. Retrieved from <https://learninghub.earlychildhoodaustralia.org.au/wp-content/uploads/2023/02/ISP-Resource-Early-Language-Development-FA-web.pdf>
 30. Sowmya, A., Manjuvani, E. (2018). *Language Development of 3-6 Year Old Children*. International Journal of Science and Research (IJSR). ISSN: 2319-7064. Volume 7 Issue 9, September 2018. Retrieved from <https://www.ijsr.net/archive/v7i9/ART2019997.pdf>

31. Tleumbetova, K. (2023). *Psychological Characteristics of Children*. European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices ISSN (E): 2938-3625 Volume 1, Issue 2, p. 212– 216. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/4/article/download/149/143>
32. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: EVE.
33. Visser-Bochane, M. I., Reijneveld, S. A., Krijnen, W. P., van der Schans, C. P., & Luinge, M. R. (2020). *Identifying Milestones in Language Development for Young Children Ages 1 to 6 Years*. Academic Pediatrics, 20(3), 421-429. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.acap.2019.07.003>
34. Zommere, L., Ābelniece, I. (atb.). (2018). Vecākiem Informatīvs materiāls par bērna attīstību, VISC Speciālās izglītības nodaļa. Pieejams https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/inf_mat_vecakiem.pdf
35. Zhang, F., (2018). *The Application of Game-based Approach in Primary School English Teaching*. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 595 – 600 p. volume 151. 2nd International Conference on Economics and Management, Education, Humanities and Social Sciences (EMEHSS 2018). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/323467101_The_Application_of_Game-based_Approach_in_Primary_School_English_Teaching
36. Women's and Children's Health Network. (2013). *Child development 4-5 years*. Women's and Children's Health Network, reproduced with permission. Produced by Child and Adolescent Health Service 2012, Revised August 2013. Retrieved from https://www.healthywa.wa.gov.au/~/_/media/Files/Corporate/Reports%20and%20publications/PDF/3425-child-development-4to5-years.ashx
37. Демидко, М. Н. (2018). *Педагогический эксперимент как один из методов педагогического исследования*. Международный научно-популярный журнал, №4. Pieejams <https://bseumtc.by/wp-content/uploads/2022/01/2018-4-pedagogicheski-eksperiment-kak-odin-iz-metodov-pedagogicheskikh-issledovaniy.pdf>

Pielikumi

GALVOJUMS

Es, **Linda Lukševica** apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u.c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūtas no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors: Linda Lukševica

20.12.2024.